

<https://hstryres.uz/journal/index.php/makro>

2025, № 2 (8)

ISSN-3030-3761

ТАРИХИЙ ТАДҚИҚОТЛАР
Илмий журнали

ИСТОРИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ
Научный журнал

HISTORICAL RESEARCHES
Scientific journal

ТОШКЕНТ-2025

ТАРИХИЙ ТАДҚИҚОТЛАР
ИСТОРИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ
HISTORICAL RESEARCHES

Бош муҳаррир:
Главный редактор:
Chief Editor:

Юнусова Хуршида Эркиновна
тарих фанлари доктори, профессор
Ўзбекистон Миллий университети

Бош муҳаррир ўринбосори:
Заместитель главного редактора:
Deputy Chief editor:

Шакиров Ильяс Рахимзянович
т.ф.ф.д., (PhD)
Ўзбекистон Миллий университети

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ
РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ
EDITORIAL BOARD

Сагдуллаев Анатолий Сагдуллаевич
тарих фанлари доктори, профессор, Академик
Ўзбекистон Миллий университети
Сулейманов Рустам Хамидович
тарих фанлари доктори, профессор
Ўзбекистон Миллий университети
Муминов Алишер Гаффарович
Сиёсий фанлари доктори, профессор
Ўзбекистон Миллий университети
Зуев Андрей Сергеевич
тарих фанлари доктори, профессор
Новосибирск Давлат университети
Ишанхужаева Замира Райимовна
тарих фанлари доктори, профессор
Ўзбекистон Миллий университети
Кобзева Ольга Петровна
тарих фанлари доктори, профессор
Ўзбекистон Миллий университети
Холиқулов Ахмад Баймаҳаматович
тарих фанлари доктори, профессор
Ўзбекистон Миллий университети
Габриэльян Софья Ивановна
тарих фанлари доктори, доцент
Ўзбекистон Миллий университети
Убайдуллаева Барно Машрабжоновна
тарих фанлари доктори, доцент
Ўзбекистон Миллий университети
Очилдиев Файзулла Бобокулович
тарих фанлари доктори, профессор
Ўзбекистон Миллий университети
Саидбобоев Зокиржон Абдукаримович
тарих фанлари номзоди, профессор
Ўзбекистон Миллий университети
Азизов Илдар Рафаэлович
тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD)
Бизнес ва тадбиркорлик олий мактаби

Сиддиқов Равшан Бердимуратович
тарих фанлари номзоди, доцент
Ўзбекистон Миллий университети
Тухтабеков Козимбек Азимбекович
тарих фанлари номзоди, доцент
Ўзбекистон Миллий университети
Бабабеков Акбар Давурбаевич
тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD)
Ўзбекистон Миллий университети
Баҳранов Шерзод Таштурсунович
тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD)
Жамоат ҳафсизлиги университети
Али Назарова Дилдора Валишеровна
тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент
Ўзбекистон Миллий университети
Холиқулова Шахноза Боймуҳамматовна
тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент
Навоий Давлат педагогика институти
Нормуродов Дилмурод Раҳматуллаевич
тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент
Ўзбекистон Миллий университети
Абдулаева Нигора Санжаровна
тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент
Ўзбекистон Давлат Жаҳон тиллари университети
Тоғаев Жасур Эркинович
тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент
Ўзбекистон Миллий университети
Усаров Умид Абдумавлянович
тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент
Ўзбекистон Миллий университети
Эгамбердиева Гузаль Акрамжоновна
тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD)
Ўзбекистон Миллий университети
Эшқувватов Бобир Валикул ўғли
тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD)
Ўзбекистон Миллий университети

Контакт редакции журнала
Город Ташкент, улица Мирзо Голиба,
Исторический факультет
Национального Университета
Узбекистана имени Мирзо Улугбека
Web: <https://hstryres.uz/journal/>
E-mail: I.Shakirov91@mail.ru
Тел: +998900382203

Contact Editors of journal
Tashkent city, street of Mirzo Golib,
Faculty of history of the National
university of Uzbekistan named after
Mirzo Ulugbek
Web: <https://hstryres.uz/journal/>
E-mail: I.Shakirov91@mail.ru
Phone: +998900382203

МУНДАРИЖА / СОДЕРЖАНИЕ / CONTENT

1. Авлаев Камол Рўзиевич БУХОРО АМИРЛИГИНИНГ ҚЎҚОН ХОНЛИГИ БИЛАН САВДО АЛОҚАЛАРИНИНГ АСОСИЙ ЖИХАТЛАРИ	4
2. Адилов Абдор Анварович УРУШНИНГ ИККИНЧИ ЯРМИДА СОВЕТ ДИНИЙ СИЁСАТИДАГИ ЎЗГАРИШЛАР	18
3. Алиназарова Дилдора Валишеровна ИЗ ИСТОРИИ ФОТОЖУРНАЛИСТИКИ	34
4. Габриэльян Софья Ивановна ДИПЛОМАТИЧЕСКАЯ БОРЬБА ВОКРУГ ПРОЕКТОВ СТРОИТЕЛЬСТВА ДОРОГ В ИРАНЕ В 1880-1890-е ГОДЫ	50
5. Гюль Таир Играрович РЕЛИГИОЗНАЯ ПОЛИТИКА И МЕЖКОНФЕССИОНАЛЬНЫЕ ОТНОШЕНИЯ В КУШАНСКОЙ ИМПЕРИИ	73
6. Джураева Санабар Нурматовна ЎЗБЕКИСТОНДА ЗАМОНАВИЙ ТУРИЗМНИ РИВЖЛАНТИРИШ ИСТИҚБОЛЛАРИ	83
7. Ergashev Husan Yusup o'g'li TARIX FANINING RIVOJI UCHUN OLIV BORILGAN ISHLAR VA ULARNING NATIJALARI	93
8. Эгамбердиева Гузаль Акрамжановна ТОРГОВЫЕ ОТНОШЕНИЯ УЗБЕКИСТАНА И ТУРЦИИ В УСЛОВИЯХ СТРАТЕГИИ ДЕЙСТВИЙ	100
9. Ишанходжаева Замира Раимовна СОХРАНЕНИЕ И РАЗВИТИЕ НАУКИ И ОБРАЗОВАНИЯ В НАЦИОНАЛЬНОМ УНИВЕРСИТЕТЕ УЗБЕКИСТАНА (САГУ) В ГОДЫ ВТОРОЙ МИРОВОЙ ВОЙНЫ	110
10. Иноятова Дилорам Менглиевна ВЛИЯНИЕ РЕПРЕССИВНОЙ ПОЛИТИКИ СОВЕТСКОЙ ВЛАСТИ НА ЖИЗНЬ НЕМЦЕВ ИЗ СРЕДНЕАЗИАТСКИХ РЕГИОНОВ ВО ВРЕМЯ ОТЕЧЕСТВЕННОЙ ВОЙНЫ	118
11. Йўлдошев Салимжон Валиевич ФАРҒОНА ВОДИЙСИДА ЙИЛҚИЧИЛИК ХЎЖАЛИГИ: АНЪАНА ВА ТАЖРИБА	129
12. Raxmanqulova Zumrad Boyxurozovna XX ASRNING 20-80 YILLARI TADQIQOTLARIDA O'RTA OSIYO XONLIKLARI VA USMONIYLAR DAVLATI O'RTASIDAGI IJTIMOIY-SIYOSIY ALOQALARNING YORITILISHI	138

Йўлдошев С. В.

«Ўзбекистон тарихи» кафедраси доценти., PhD

Фарғона давлат университети

salimjonyoldoshev46@gmail.com

ФАРҒОНА ВОДИЙСИДА ЙИЛҚИЧИЛИК ХЎЖАЛИГИ: АНЪАНА ВА ТАЖРИБА

АННОТАЦИЯ

Мазкур мақолада асрлар давомида табиий шарт-шароит ва хўжалик анъаналаридан келиб чиққан, ижтимоий-иқтисодий тараққиёт босқичларида сайқалланиб борган йилқичиликнинг пайдо бўлиш тарихи, хўжалиги, анъана ва тажрибалари ҳақида илмий ҳамда дала этнографик ёзувлари асосида мушоҳада юритилиши этнотарихий жараёнларни чуқурроқ идрок этишга имкон беради. Йилқичилик тарихи, хўжалик анъаналар, от билан боғлиқ халқ ўйинларининг хўжалик анъаналаридан келиб чиққан муштараклик мавжудлиги ҳамда туркий халқларнинг миллий ва маданий қадриятларидан бўлган улоқ-кўпқари, пойга ўйинлари тарихи ёритилган.

Калит сўзлар: Этнология, этник хусусият, урф-одат, расм-русум, удум, анъана, Куль Оба, самовий отлар, синчи, ҳакам, пойга, Аспа-барак, улоқ-кўпқари, кўк-турк, Хокон, дехқончилик, чорвачилик, йилқичилик.

КИРИШ

Фарғона водийси тарихий манбаларда одамлар маскан топган қадимги диёр эканлиги таъкидланади. Фарғона шимолий ва шимолий-шарқий тоғ доvonлари орқали Талас, Исикқўл бўйи, Еттисув билан, жанубий доvonлар орқали Матч, Қоратегин, Бадахшон, Кўлоб, Ҳисор ва Помир-Олойнинг бошқа тоғ вилоятлари билан боғланган. Марказий Осиёда Фарғона водийси қадимий тарихий-этнографик ҳудуд сифатида ажралиб туради. Унинг географик жиҳатдан ажратиб қўйилганлиги маълум даражада Республикамизнинг бошқа ҳудудларига нисбатан ўзига хос этник тарихга эга бўлиб, аҳолисининг моддий ва маданий маданиятининг шаклланиши жиҳати ҳам ўзига хосдир.

Марказий Осиё халқлари сингари Фарғона водийси жуда қадим замонлардан бери сон-саноксиз урф-одат, расм-русум, удум, анъана ва тўй – оммавий томоша, кўнгил очар маросимлари билан машҳурдир. Фарғона водийси аҳолисининг ўтмиши ва ҳозирда хўжалик анъаналаридан келиб чиққан муштараклик мавжуд. Халқимизнинг бой сермазмун меросини ўрганар эканмиз, туркий халқлар дунё халқлари орасида энг қадимий ҳамда маданий ва оммавий қадриятларга бой халқлардан ҳисобланади.

Жумладан, жуда қадимги даврлардан бошлаб маданий ва оммавий кадриятлардан от билан боғлиқ хўжалик турлари тўғрисида маълумотлар, тасвирий асарлар сақланган. Жумладан, скифларнинг “Чертемлык” деган кўрғонидан топилган ва кумушдан ясаиб, олтиндан сайқал берилган вазасимон дастали кўзага қавариқ шаклида туширилган тасвирлар алоҳида диққатга сазовордир. Унда Асов отни жиловлаш маросими тасвирланган бўлиб, скиф бир кўлида отнинг жиловидан ушлаган бўлса, иккинчи кўлида отнинг олдинги оёғини ушлаб, қайирмоқда. Яна бошқа шаклларда скифларнинг от устида курашиш жараёни, курашга ҳамла қилиб тайёр тургани каби сахналар туширилган [1:226-229-расм].

Куль Оба ёдгорлигидан топилган ва олтиндан ясалган бўйинга тақиладиган ёмбиларда икки скифнинг отда кетаётгани тасвирланган[2].

Жуда кўплаб тасвирий санъат асарларида от чоптириб кетаётиб шерни, қоплонни, кийикни ҳалок этиш, яъни ўша ҳайвонни қилич, камон, ханжар билан санчиб ўлдириш сахналари учрайди. Жумладан, Санкт-Петербургдаги Эрмитажда Юнон-Бақтрия даврига оид кумушдан ясалган товоқчанинг ташқи томонида учта чавандознинг отда шерларга қарши жанг қилаётгани тасвирланган. [2:табл.46-49]. Бизнинг фикримизча ўша энг қадимги даврлардан бошлабқ турли ҳайвонларни овлаш, уларни тутиб олиш каби ишлар ниҳоятда отни чоптириш, тезлик билан кетаётган отнинг устида турли машқларни бажариш учу эпчил, бакувват бўлиш ва тез ҳаракат қилиш зарур бўлган.

ТАДҚИҚОТНИНГ АСОСИЙ НАТИЖАЛАРИ

Йилқичилик хўжалиги ҳақидаги маълумотлар тарихий манбалар, этнографик материаллар, архив ҳужжатлари ҳамда кўплаб илмий адабиётлар, мақолалар, ҳисоботларда акс этган. Ушбу қисмда мавзуга оид адабиётлар тарихшунослик жиҳатдан даврий-хронологик жиҳатдан тарихий давр ва мазмунига кўра хорижий муаллифлар ишлари гуруҳларга бўлиб ўрганилди.

XIX - XX аср бошларида Марказий Осиё аҳолисининг этнографик манзараси акс этган тадқиқотлар. XIX – XX аср бошларида Марказий Осиё, жумладан, Россия империяси ва хорижий давлатлардан юзлаб географ-сайёҳлар, ҳарбий хизматчилар, савдогар ва айғоқчилар ташриф буюриб, бу ҳудуддаги аҳолининг этномаданий ва хўжалик ҳаёти билан боғлиқ жиҳатларга қизиққанлар. Маҳаллий халқнинг урф-одат, удум, маросимлари, кундалик турмуши ҳақида хотира, эсдаликларни ёзиб қолдирганлар ёхуд, асар ва мақолаларида қизиқарли маълумотларни келтирганлар.

Бу ўринда Х. Потанин, А. Миддендорф, В.В. Вельяминов-Зернов, А. Шишов, А.П. Хорошкин, В. Фирсов, Н.Ф. Ситняковский, А.И. Бряннов, А

Диваев, А. Касаткин, А.Е. Кушакевич, П.Е. Кузнецовлар олиб борган илмий текширишларни қайд этиш мумкин.

Совет даврида олиб борилган тарихий ва этнографик тадқиқотлар. Бундай ишлар минтақавий ва ҳудудий характерга эга бўлиб, мазкур йўналишда Е.М. Пещерева, В.В. Бартольд, Н.Н. Пантусов кабиларнинг ишларини таъкидлаб ўтиш жоиз.

Мустақиллик даври тадқиқотлари ва нашр қилинган ишлар. Йилқичилик хўжалиги ҳудудий ва умумий хусусиятларини ўрганишга бўлган эътибор мустақиллик йилларида айниқса янада кучайиб, тарихий, этнографик, археологик жиҳатдан Г.П. Богданов, И. Жабборов, А. Анарбоев, У.И. Исломов, Б. Матбобоев, К.А. Крахмаль, У. Қорабоев, А.А. Асқаровларнинг ишларида унинг тарихи борасида тадқиқот олиб бордилар.

Хорижий муаллифларнинг асарлари. Илмий тадқиқотларнинг ушбу гуруҳига хорижлик олимларининг асар ва илмий ишларини киритиш мумкин. Булар Е.Е. Kuzmina, Bahaeddin Ögelларнинг асарлари ва мақолаларида Марказий Осиё халқлари этнографияси, тарихи, маданияти ҳақида қимматли маълумотлар келтирилади.

Айниқса, Марказий Осиё халқларининг йилқичилик хўжалигининг хусусияти билан алоҳида ажралиб туради. Тарих отаси Ҳеродот: “Массагетлар ўта мағрур ва жасур ҳарбийлар бўлиб, улар кўчманчилик тарзида яшайдилар. Улар дунёдаги энг яхши отларга эга бўлиб, уларнинг кўшнилари ҳеч қачон бундай отларга эриша олмаганлар”[3:130-с] – деб ёзган эди. Рим ва Хитой йилномачилари ҳам Ҳеродот фикрига яқин мулоҳазаларни билдиришиб, “самовий отлар” тўғрисида ёзишади.

Шунинг учун Хоразмдаги Кўйқирилганқалъа ёдгорлигидан топилган сополдан ясалган хум (фляга) нинг бир томонига от чоптириб кетаётган массагетнинг найза билан қандайдир ҳайвонга хамласи тасвирланган бўлса (сопол парчаси тўлиқ эмас), иккинчи хумда қанотли самовий отнинг тасвири туширилган [4:185-с].

Худди шундай тасвирлар, яъни отни чоптириб кетаётиб шер, кийик, коплон каби ҳайвонларни ўлдириш, уларга ҳужум қилиш каби саҳналарни илк ва ривожланган ўрта аср тасвирий санъат асарларида кўплаб учратиш мумкин [5:275-с].

Маълумотларга қараганда бизнинг қадимий аجدодларимиз ўзларининг турмуш тарзларидан, хўжалик ҳаётидан келиб чиққан ҳолда йилқичиликка ва у билан боғлиқ урф-одатларга асос солиб, ривожлантириб борганлар.

Ҳатто С.Фирсовнинг маълумотларига кўра “... туркий халқлар ислом динига қадар отларни ҳам муқаддас санаб, ўз уйлари ва ўтовларининг эшиги устига отнинг бош суякларини илиб қўйган. Бу суяк оилани барча ёмон

иллатлардан, ёвузликлардан сақлаб турган ва шу бош суяк олдида қасамёд қилганлар” [6:110-с]. Шу ўринда айтиш жоизки, халқ оғзаки ижодида, айниқса, эртақларда отлар қаҳрамоннинг ёрдамчиси сифатида талкин этилади. “Ўзбек дostonларида от образи баъзан бош қаҳрамон даражасига кўтарилади – деган эди Х. Зарипов, – қаҳрамон туғилган кун унинг бўлғуси йўлдоши – жанговар оти ҳам туғилади” [7:№34 (34-70)].

“Қопланди ботир” эпосида ботир ва унинг отининг жони бир бўлар деган нақл келтирилган [8:85-с.]. Бу мисоллар отнинг инсон ҳаётида тутган ўрни нақадар муҳим эканлигини кўрсатади. Зотан чавандозлик санъатини туркий халқлар сингари бирор бир халқ маромига етказа олмайди. 1988 йил Истамбулда чоп этилган профессор, доктор Баҳояддин Ўғил асаридаги “Дostonларда от мусобақаси” бўлимида қуйидаги қимматли маолумотлар берилади. Мусобақа бир жанг саҳнаси каби тушунтирилади.

“Бир турк мифологиясида мусобақа олдидан отларни ва чавандозларни рўйхатга олиш қайд этилади. Чавандоз от мусобақаси – синчи (ҳакам) ҳакамига учрайди. От мусобақаси пойга (югуриш), от устида кураш усулида 15 кунгача давом этган. Ўн еттинчи куни рўйхатга олинган ҳамма чавандоз ўз отини синчи (ҳакам) олдидан олиб ўтган. Отнинг ҳолатига қараб ғолиб аниқланган. Манасни машҳур қилган нарсa от устида кураш бўлган, чунки кофирга қарши ҳар бир кураш жанг каби шиддатли кечган” [9:786-б.]_деб таъкидлайди.

Ушбу ёзишма фактларида жангдан олдин от мусобақалари қисмида Манасхон ва Кўхчахон жанг учун тўқнашганларида илк аввал икки армия (қўшин) ўртасида жанг олдидан от мусобақаси бошлашиб, ойларча давом этган. Масалан: Манасхон ва қашқарлик Бокбурди қўшини ўртасида уч ой мусобақа бўлган, лекин якунига етилмаган. Манас билан Олмабий учрашганда зиёфатлар қилинади ва от мусобақалари ўтказилган. Ундан сўнг ҳар иккиси Манаснинг онасининг кўкрагидан эмиб ака-ука бўладилар [10:87-б.).]

От мусобақалари тарихнинг ҳар бир даврида ва турк жамиятида (Ўрта Осиёда Турк ҳоконлиги даври назарда тутилмоқда) кўрилган бир одат-аноанадир, бу йўл билан учқур ва бақувват отлар танланади. Турк ҳоконлиги даврида шимол туркларида, қирғизларда от кураши, пойга ёки улоқ йўли билан танлаб олинган. Ҳар ҳолда бу анъана кўктурк маданий ҳаётида ҳам учрайди. Турк ҳоконлигида бир йилда икки марта баҳор ва кузда курултой (жуй деб аталган) ўтказилган. Бунда мавжуд ҳайвонлар ва инсонлар саноғи ҳисобдан ўтказилган. От мусобақаси ва ўқ отиш мусобақалари ўтказилган ва давлатнинг кучи шу орқали кўрсатилган» [11:786-б.]. Ҳатто ватанимиз тарихининг қадимий ёзма манбаси бўлган Авестода чавандоз сўзининг келиб

чиқиши тўғрисида шундай маълумотлар бор, яъни Тарихда қора тулпорни жиловлаган Сиёвуш тимсоли “Аспа-барак” номи билан машҳурдир. Бу қадимги хоразм тилида *отлиқ чавандоз* деган маънони беради” [12:136-б.]. Шу билан бирга “Авесто”да қуёш худоси Митрага бағишланган қасидада тўрт оппоқ тулпор абадий ва учқур арғумоқни аравага қўшилгани, араваларнинг тузилиши ҳам тасвирланган [13:46-б.], Амударёдан топилган, эрамиздан аввалги VI-V асрларга тегишли хазинада худди мана шу сўзларнинг иллюстрацияси эса “Авесто”даги воқеанинг тасвирланишидир [14:47-б.]).

Қадимий тарихий манбаларимиздан яна бири “Алпомиш” достонида, чавандозлик санъати, “Бойчибор” орқали отлар тавсифи, оммавий томошалар, пойга, улоқ-қўпқари жуда тушунарли тарзда баён қилинган. [15: 25,39-40, 43-44, 76-77-б.]. Қолаверса ёзма манбаларда Марказий Осиё халқлари орасида фарзандларини уч ёшидан от минигга ўргатишларининг ўзи бу ерда чавандозлик қай даражада кўтарилганлигини кўрсатади. Бу ҳақда IX асрда яшаб ўтган араб муаррихи ал-Жахиз келтирган маълумотлар аҳамиятга моликдир.

“У (турк) от устида юришдан сира чарчамайди. Турк ёввойи ҳайвонларга, қушларга, ўргатиб нишонларга, ҳаркатсиз нарсаларга, йиртқич ҳайвон ва қушларнинг ясама нусхаларига қарата ўқ отиб машқлар ўтказади. У отни бор кучи билан чоптириб келаётганда ортга, олдинга, ўнгга, чапга, юқорига ва пастга қарата камондан ҳеч қийноқсиз ўқ узиши мумкин. Турк бир вақтнинг ўзида ҳам чўпон, ҳам от боқувчи, ҳам чавандоз, от билан савдо қилувчи, ҳам уларни даволовчидир”[16:56-б.]).

Чавандозлик халқимизнинг узок ўтмишига бориб тақалади ва халқимиз чавандозларни доим улуғлаб келган. Туркларнинг тарих майдонига жаҳон ҳокимияти мафкураси билан чиқишларидаги дастлабки омил маънавий эмас, балки аскарий қувват эди. Моддий соҳада кўзга ташланган аввалий унсур – от. Дарҳақиқат, отдан биринчи бўлиб жанг воситаси сифатида фойдаланиш ва ўқчи суворий қўшинларини вужудга келтириш Ўрта Осиё воҳаларидаги туркларнинг ижодидир. Шундан кейин уларнинг ҳарбий устунликлари ҳам тўла таоминланган. Дарҳақиқат, турклар биринчи бўлиб эгар жабдуқ, узанги ва тизгин каби анжомларни кашф этганлар. Шу билан бирга суворий учун мўлжалланган чолвор, белбоғ ва оёқ кийимининг ижод этилиши ҳам турклар билан боғлиқ. Шу пайтга келиб узун қиличдан фойдаланганлар. Кўринадики от ва қурол туркларнинг қўшин қувватини орттириб, дунё ҳокимияти даъвосига доҳил этган. Бу даврда чинлар отни аравага қўша олишган. Бироқ туркларнинг отлиқ суворийлари, тезкор ҳужумлари қаршисида чорасиз қолишган. Улар ўзларининг кенг кийим-бошлари ва калта қиичларидан воз

кечиб, турклардан от минишни, узун қиличдан фойдаланишни ҳамда эгар-жабдуқ, жанговар кийимлар яшаши ўрганиб олганлар. Оврўпаликлар ҳам от минишни фақат хунларнинг истилоси шарофати билангина ўзлаштирганлар.

ХУЛОСА

Қадимги даврдан бошлаб, яъни онасининг ҳимоясидан чиқиб ўзи оёқда тура оладиган бўлганидан эътиборан турклар умрларини от устида кечирганлар. Зеро, улар от устида овқатланишар, қимиз ичишар, машварат ўтказишар, ниҳоят жангу-жадаллар қилишарди. Шунинг учун ҳам ўрта асрлар манбалари уларни: “Довулдек бирдан пайдо бўлиб, куш каби зумда кўздан йўқолади” дея тасвирлашган. Турклар ҳаётида муҳим мавқега эга бўлган отлар ҳақида тарих ва дostonларда, ўрхун ёзувларию турли ривоятларда маълумот олиш мумкин. Уларга мувофиқ хунлар ва кўк-турклар отни муқаддас ҳисоблашган. Ҳатто ҳокон ва қаҳрамонлар сингари борлиқ дея қабул этишган. Чунончи, VI асрда кўк-турк ҳоконининг ўз мактубида: “Сизга илоҳий илдизли отлар тақдим этамиз” деб ёзиши ҳам юқоридаги фикрларни тасдиқлайди. Ҳорижий ҳукмдорларга юбориладиган энг қимматли ҳадя ҳам одатда от эди» [17:90-92-б.)).

Мазкур маълумотлардан шу нарсани англаш мумкин, туркий қабилалар деҳқончилик-чорвачилик ҳўжалиги асосида иқтисодий кучга, чорвачилик (хусусан, йилқичилик) орқасидан юксак ҳаракат қилиш имкониятига эга бўлди. Марказий Осиё халқлари қадимдан йилқичилик билан ҳам шуғулланганлиги кўп манбаларда эътироф этилади.

Фойдаланилган манба ва адабиётлар рўйхати

1. Искусство первобытного общества и древнейших государств на территории СССР. – М.: Изобразительное искусства. 1971. 226-229-расм.
2. Тревер К.В. Памятники Греко-Бактрийского искусства. – М.-Л.: 1940, табл. 22-24.; Беленицкий А.М. Монументальное искусство Панжикента. – М.:Искусство. 1973. табл. 46-49.
- 3.Фирсов С. Туркестан и Туркестанские породы лошадей. Туркестанский сборник. 478 том, С.130
4. Пугаченкова Г.А., Ремпель Л.И. Очерки искусства Средней Азии. Древность исредневековье. – М.:Искусство». 1982. С. 185.
5. Культура и искусство древнего Узбекистана. Каталог выставки. Т. 1. – М. 1991. С. 275, рис. 275.; Т. 2. С. 58., рис. 456.; Беленицкий А.М. Монументальное искусство Панжикента. – М., «Искусство», 1973. табл. 46-49.
6. Фирсов С. Туркестан и Туркестанские породы лошадей. Туркестанский сборник. 478 том, С.110

7. Мусакулов А. Бойчибор илохий от. Ўзбекистон адабиёти ва санъати. //1998 йил, №34 (34-70).
8. Орлова А. Казахский героический эпос. – М.-Л. 1945. С.85.
9. Bahaeddin Ögel (prof. Dr) Dünden bu'güne. Türk Kültürünün Gelişme Çağları нашри Türk Dünyası Araştırmaları Vakti. Istanbul – 1998. 786-б.
10. Bahaeddin Ögel (prof. Dr) Ўша асар.87-б.
11. Bahaeddin Ögel (prof. Dr) Ўша асар.786-б.
12. Тоҳир Карим Муқаддас Авесто изидан. – Т.: Чўлпон. 2000, 136-б.
13. Тилаб Маҳмудов «Авесто ҳақида». – Т.: Шарқ. 2000, 46-б.
14. Тилаб Маҳмудов Ўша асар, 47-б.
15. Хушбоқ Мардонакул ўғли Алпомиш. – Т.: Ёзувчи» 1998 йил 25,39-40, 43-44, 76-77-бетлар.
16. Пугаченкова В.А., Репель Л.И. Выдающиеся памятники изобразительного искусства Узбекистана. – Т.: Искусство. 1960. С.56.
17. Усмон Турон. Туркий халқлар мафқураси. – Т.: Чўлпон 1995. 90-92-б.
18. Yuldoshev, S.V. (2021). Pedagogical Analysis And Methodology Of Children's Games. *The American Journal Of Social Science And Education Innovations*, 3(11), 36-40.
19. Valievich, Y.S. (2020). Children's Games As An Important Factor In The Upbringing Of A Harmonious Generation. *European Journal Of Research And Reflection In Educational Sciences Vol*, 8(9).
20. Valiyevich, Y.S., & Azamatjon, O. (2022). Theoretical And Practical Prospects For The Development Of Ethnoturism In Uzbekistan. *European Journal Of Innovation In Nonformal Education*, 2(4), 21-24.
21. Yoʻldashev, S., Dilshodjon, M. (2022). Taʼlim Tizimida Innovatsion Texnologiyalarining Ahamiyati. *Integration Of Science, Education And Practice. Scientific-Methodical Journal*, 3(6), 427-431.
22. Юлдошев С., Бобоев М. «Туркестанский сборник как важный источник в изучении истории Узбекистана». Актуальные проблемы истории Узбекистана, т. 1, вып. 1, январь 2023 г., сс. 461-7.

Йулдошев С. В.

PhD., доцент кафедры «История Узбекистана»
Ферганский государственный университет
salimjonyoldoshev46@gmail.com

КОНЕВОДСТВО В ФЕРГАНСКОЙ ДОЛИНЕ: ТРАДИЦИИ И ОПЫТ

АННОТАЦИЯ

Научные и полевые этнографические записи об истории возникновения коневодства, его хозяйстве, традициях и опыте, сложившихся на протяжении веков под влиянием природных условий, хозяйственных традиций и отшлифованных на этапах социально-экономического развития, позволяют глубже осознать этноисторические процессы. Раскрывается история коневодства, хозяйственные традиции, общность народных игр, связанных с лошадьми, происходящих из хозяйственных традиций, а также история улак-купкари и скачек, являющихся национальными и культурными ценностями тюркских народов.

Ключевые слова: Этнология, этническая специфика, обычаи, обряды, традиции, Куль Оба, самовитые лошади, синчи, судья, скачки, Аспа-барак, улак-купкари, голубые тюрки, хакан, земледелие, скотоводство, коневодство.

Yoldoshev S. V.

PhD., associate professor at the department of «History of Uzbekistan»
Fergana State University
salimjonyoldoshev46@gmail.com

HORSE BREEDING IN THE FERGANA VALLEY: TRADITIONS AND EXPERIENCE

ABSTRACT

Scientific and field ethnographic records on the history of horse breeding, its economy, traditions and experience, developed over the centuries under the influence of natural conditions, economic traditions and polished at the stages of socio-economic development, allow a deeper understanding of ethno-historical processes. The history of horse breeding, economic traditions, common folk games connected with horses, originating from economic traditions, as well as the history of ulak-kupkari and horse racing, which are national and cultural values of Turkic peoples, are revealed.

Key words: Ethnology, ethnic specificity, customs, rituals, traditions, Kul Oba, samovit horses, Sinchi, judge, horse racing, Aspa-barak, ulak-kupkari, blue Turks, Khakan, farming, cattle breeding, horse breeding.